Jaaroverzicht Archeologie 2012

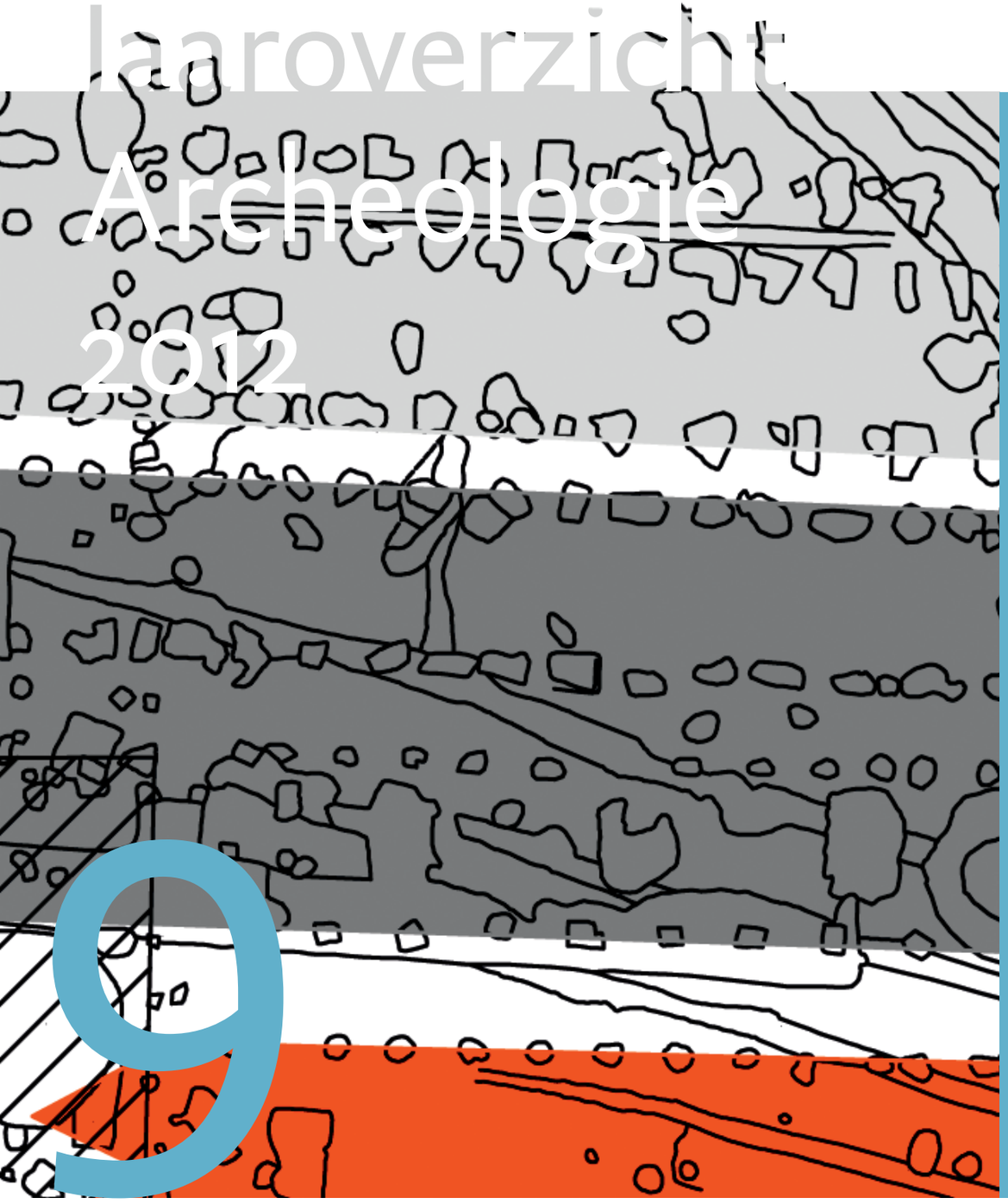

9

ITAMAR DE ROOZE, FRANCIEN SNIEDER, TANJA STOLK EN MATTIJS WIJKER

De activiteiten van de stadsarcheologen bevinden zich in het brede spectrum tussen beleid maken en het verhaal over de geschiedenis van de woonplaats vertellen aan een groot publiek. Belangrijk onderdeel blijft natuurlijk het archeologisch onderzoek. In 2012 waren weer op diverse plekken opgravingen in Amersfoort, Bunschoten en Soest.

Amersfoort, binnenstad

Ondergrondse afvalcontainers

De gemeente ging in 2012 verder met het plaatsen van ondergrondse afvalcontainers in de Amersfoortse binnenstad en evenals in de vorige jaren werd dat in veel gevallen voorafgegaan door archeologisch onderzoek. Waar dan ook in de oude kern van de stad een klein bouwputje wordt gegraven – voor de afvalcontainers is dat vaak niet meer dan 12 m² – komen resten van vroegere bewoning, zoals funderingen van huizen, afvalkuilen, gedempte grachten en sloten tevoorschijn.

Bij het onderzoek voorafgaand aan plaatsing van containers aan de Kleine Haag, zijn sporen van boerderijen aangetroffen. Deze bleken tussen 1200 en 1300 te zijn verlaten. In dit gebied, waar in de directe omgeving al eerder bij archeologisch onderzoek paalsporen van boerderijen uit de 12e eeuw zijn gevonden, woonden de agrarische voorgangers van de latere stedelingen. Toen rond 1300 een stadsmuur werd gebouwd, lag het terrein nog steeds buiten de muur, maar te dichtbij (schootsveld!) voor een boerderij. De boeren zullen hun heil elders hebben gezocht en wellicht werden zij stedeling. Binnen de stadsmuren waren trouwens in de Middeleeuwen en nog lang daarna veel boerderijen gevestigd

Een unieke vondst werd gedaan op de Boldershof. In de bouwput voor de afvalcontainers, waarin muurfunderingen en (paal)kuilen werden aangetroffen, zijn in een afvalkuil heel bijzondere kledingresten gevonden.

Het textiel dat bestond uit zijde, was zo goed als vergaan, maar rondom de zijde was een – wel goed bewaarde – fijne zilverdraad met een dikte van 0.1 tot 0.5 mm gewikkeld. De zilverdraden waren met behulp van kleine koperen ringen in de vorm van een rozet met elkaar verbonden. Het borduursel van zijde en zilverdraad was waarschijnlijk onderdeel van een zeer luxe kledingstuk. Het wordt aan de hand van aardewerkvondsten die ook in de kuil zijn gevonden, in de 17e eeuw gedateerd.

Achter de Kamp

In de zomer van 2012 vond een onderzoek plaats op Achter de Kamp. Het terrein sloot aan op percelen die zes jaar eerder archeologisch waren

Archeologen in witte pakken begeleiden de sanering bij Achter de Kamp.

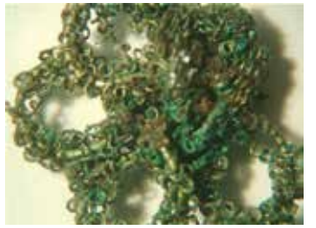

Kledingresten gevonden op de Boldershof.

onderzocht (zie Jaaroverzicht Archeologie 2006, Flehite Jaarboek 2007).

Een deel van het onderzoeksterrein van 2012 was zwaar vervuild en moest worden gesaneerd. De bovenste meter grond is door de saneerder, onder begeleiding van archeologen, afgegraven.

Na sanering is de nog niet afgegraven grond, samen met het niet vervuilde gedeelte van het terrein, archeologisch onderzocht.

De oudste sporen zijn sloten, die zijn gegraven om het terrein te ontwateren en bouwrijp te maken. Kort daarna heeft men een boerderij gebouwd. Hiervan restten slechts de paalkuilen, dus de gaten waar de palen van het houten staketsel stonden. Het terrein is vanaf deze periode, de 13e eeuw, permanent bebouwd geweest. Met name de 17e-eeuwse gebruiksfase is goed bewaard gebleven. In deze eeuw was op het terrein een leerlooierij gevestigd, waarvan de restanten van klei- en bakstenen kuipen zijn gevonden: drie kleikuipen en twee bakstenenkuipen. Bij de aangrenzende opgraving van 2006, op het naast gelegen terrein, zijn ook een aantal kleikuipen en resten van minimaal twee bakstenen kuipen gevonden. Aan de binnenzijde van de kleikuipen bevond zich, getuige de vondst van spijkers, oorspronkelijk een houten bekisting of wellicht een houten kuip. De huiden die de leerlooier kreeg aangeleverd, werden in de bakstenen kuipen onthaard waarna ze in de met hout beklede kleikuipen te weken werden gelegd. Behalve de kuipen zijn nog meer sporen van de leerlooierij aangetroffen. In een afvalkuil troffen de archeologen maar liefst 1751 staartwervels van honden aan. Hondenhuid werd gebruikt om handschoenen of schoenen van te maken. Een hondenhuid heeft weinig poriën waardoor het niet of weinig water doorlaat. Naast de hondenhuiden bewerkte de leerlooier ook runderhuiden, getuige de afvalkuil vol met hoornpitten van rund, die werd gevonden.

De begeleidende aardewerkvondsten uit bijvoorbeeld de bakstenen kuipen duiden er op dat de leerlooierij omstreeks 1700 buiten gebruik is geraakt.

In de daarop volgende eeuwen hebben diverse huizen op het terrein gestaan.

Amersfoort, buitengebied

Hogeweg 265

De Hogeweg is een oude weg, gelegen op een natuurlijke verhoging – een dekzandrug – in het landschap. Hoog en droog was niet alleen gunstig voor de ligging van een weg, maar ook voor bewoning. Archeologische onderzoeken van de laatste tien jaar ten noorden en ten zuiden van de Hogeweg hebben aangetoond dat het gebied al vanaf de Bronstijd is bewoond, met vooral op uitgebreide schaal bewoning in de IJzertijd.

Vooruitlopend op ontwikkeling van het perceel Hogeweg 265 is hier in december 2012 een archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd. In het noordwesten, dus dicht tegen de Hogeweg aan, was de dekzandrug goed zichtbaar, maar verder richting oosten en zuidoosten bevond zich een lokale depressie. Op het hoger gelegen deel werden sporen aangetroffen uit de 17e-20e eeuw, waaronder paalgaten, sloten en langwerpige ingravingen. De kadastrale kaart van Slits uit 1832 toont dat op deze plek een schuur stond. Op grond van de aangetroffen paalgaten kan geconstateerd worden dat het hier om twee schuren ging. De langwerpige ingravingen worden geïnterpreteerd als tabaksbedden. Gezien deze vondst, maar ook vanwege de paalstructuren kunnen de schuren als tabaksschuren worden bestempeld. Op basis van het vondstmateriaal zijn deze te dateren in de 17e en 18e eeuw. Tabaksschuren zijn grofweg in te delen in drie typen; A, B en C, waarbij A het oudste type is.[1] De schuren aan de Hogeweg 265 lijken te passen binnen type C en binnen een overgangstype tussen A en B in. Deze laatste schuur is vanuit archeologisch oogpunt interessant, omdat meer informatie verkregen kan worden over de verandering in bouwstijl door de jaren heen.

Energieweg

Begin 2012 vond een ruim twee maanden durend onderzoek plaats ten noorden van de Hogeweg, een gebied gelegen tussen de A28 en A1. Een nieuw wegtracé in dit gebied zou tot bodemverstoring leiden. Over de gehele lengte van de nieuw aan te leggen weg is allereerst een proefsleuf getrokken. Het onderzochte terrein wordt gekenmerkt door een natte en laag gelegen vlakte in het zuiden en zuidoosten, die langzaam overgaat in een hoog en droog gebied (dekzandrug) naar het noorden en noordoosten toe. Uit het proefonderzoek bleek dat zich in het midden van het gebied, op de flank van de dekzandrug, een concentratie sporen bevond uit de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Op grond hiervan werd besloten aansluitend een hoofdonderzoek uit te voeren op de plek van de concentratie archeologische resten.

De vroegste fase betreft een laatmiddeleeuws erf (circa 1250 tot 1325) met boerderij, erfgreppels, hooibergen, (water)kuilen en mogelijke grondbewerkingssporen van een bij het erf horende moestuin. In het begin van de 14e eeuw werd het erf verlaten en kort daarna zijn sloten gegraven die de paalgaten van de boerderij en de erfgreppels hebben doorsneden. Ze dienden als ontwateringssloten; waarschijnlijk was het gebied te nat voor bewoning geworden en moest het worden ontwaterd.

De volgende gebruiksfase wordt gekenmerkt door de tabakscultuur (17e-19e eeuw). Dicht bij elkaar lagen maar liefst vijf tabakschuren, waar-

1 R.A. Hulst, *Amersfoort onder ons*, CAR nummer 25. Tabaksplantages langs de Hogeweg. Sporen van tabaksteelt uit de 17e-19e eeuw, op de locatie van het toekomstige bedrijventerrein Wieken-Vinkenhoef, Amersfoort.
2 *Ibidem.*

Opgraving van het laatmiddeleeuwse erf ter plaatse van de Energieweg.

van de verkleuringen van de houten palen zijn aangetroffen. Op basis van de tabaksschuren-typologie van Hulst[2], die ervan uitgaat dat er drie typen zijn: A, B en C, waarbij type A de oudste en C de jongste variant is, kan gesteld worden dat drie schuren vallen onder groep A (schuren 1 t/m 3). Schuur 4 lijkt door de asymmetrische binnenstijl bij groep B te horen. Van de laatste schuur (schuur 5) zijn te weinig sporen blootgelegd, waardoor het niet duidelijk is tot welke groep deze behoort. Bijbehorende tabaksbedden zijn eveneens aangetroffen; deze lagen verder richting het oosten. Drie waterputten horen ook bij de fase van de tabakscultuur en zijn in of direct naast de schuren aangetroffen.

De laatste fase, te dateren in de 19e eeuw, kenmerkt zich door een stenen huis, met bijhorende schuur. Paalgaten gevuld met baksteen-, dakpan- en puinfragmenten, een bakstenen kelder en waterput zijn hiervan de overblijfselen. Het gebouw is weergegeven op de kadastrale kaart van 1832. Of deze schuur diende als een latere variant van de tabaksschuren, is niet duidelijk.

Park Randenbroek en omgeving

Aanleiding voor archeologisch onderzoek was de herinrichting van Park Randenbroek, waaronder de aanleg van 'natuurvriendelijke' oevers van de Heiligenbergerbeek en nieuwe sportvelden. Archeologische vondsten in de nabije omgeving en een booronderzoek dat in de eerste helft van in 2012 is uitgevoerd, waren aanleiding hier archeologisch onderzoek uit te voeren. Zoals bleek uit het voorafgaande booronderzoek, lag het natuurlijke zand (dekzand), zowel ter plaatse van de werkzaamheden aan de oevers als bij de sportvelden, relatief hoog. Het proefsleuvenonderzoek wees uit dat, ondanks het relatief hoge dekzand, de gebieden vrij "nat" waren, en waarschijnlijk niet geschikt voor bewoning. De bodemopbouw laat zien dat hier intensief geploegd is vanaf de 19e eeuw. Er zijn dan ook weinig archeologische resten bewaard gebleven. De sporen die zijn aangetroffen bestonden uit sloten, greppels en kuilen; restanten van een agrarisch gebruik van de grond uit de periode van de 17e en 18e eeuw. Deze sporen zijn in slechte staat doordat ze grotendeels verloren zijn gegaan door het intensieve ploegen. Sporen van bewoning ontbreken geheel.

Bunschoten

Dorpsstraat 136

De oude kom van Bunschoten is gelegen langs de Dorpsstraat. Voorgaande archeologische onderzoeken direct aan de Dorpsstraat wijzen uit dat de huidige straat is gelegen op een in dikte variërend ophogingspakket. Vanaf de 14e eeuw werd namelijk aan weerszijden van de weg opgehoogd met veen en later, om het beter bewoonbaar te maken, met klei (16e-18e eeuw). De laatste ophogingen, met zand en puin vonden plaats in de 19e en 20e eeuw.

Wegens de bouw van een huis heeft in september 2012 een proefsleuven onderzoek plaatsgevonden aan de Dorpsstraat 136; het onderzoeksgebied lag circa 35 meter ten westen van de Dorpsstraat.

Het veenpakket, dat bij andere onderzoeken die direct aan de Dorpsstraat waren gesitueerd,

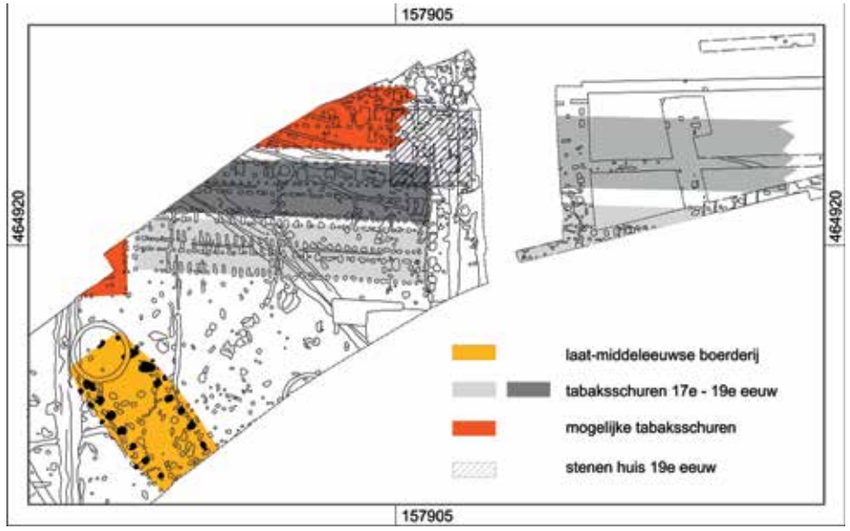

De plattegronden van de laatmiddeleeuwse boerderij en tabaksschuren gevonden bij de Energieweg.

wel was aangetroffen, ontbrak hier grotendeels.

Het lijkt erop dat men in de Late Middeleeuwen ten westen van de weg het veen is gaan ontginnen. Dit zou de afwezigheid van het veenpakket aan de Dorpsstraat 136 kunnen verklaren. Overeenkomstig met de uitkomst van andere onderzoeken langs de Dorpsstraat is in latere perioden (17e en 18e eeuw) het terrein opgehoogd met grijze, zandige klei (met schelpresten), om het gebied beter bewoonbaar (en droger) te maken.

Tot de vondsten behoorden skeletten van paarden en/of runderen. Deze konden gedateerd worden aan de hand van aardewerk uit de kuil en op basis van de stratigrafie. Geconcludeerd kan worden dat het onderzoeksgebied in deze periode lijkt te zijn ingericht en gebruikt als achtererf (bewoning was dichter naar de Dorpsstraat); een onbebouwd terrein waar men onder andere dode paarden/runderen begroef.

Soest

Kerkpad Zuidzijde

In april heeft een – twee dagen durend – inventariserend onderzoek plaats gevonden aan het Kerkpad Zuidzijde 5 in Soest. Tijdens dit onderzoek zijn de funderingen van een huis en sloot met bijbehorende palen van een hekwerk aangetroffen.

De oudste vondst is een scherf middeleeuws aardewerk, maar de vroegste bewoningssporen dateren pas uit de 18e-19e eeuw. Toen is hier een bakstenen huis gebouwd van ongeveer 14 bij 8 meter. De bakstenen (21,5 x 11 x 4 cm) hebben een formaat dat voornamelijk in de 18e-19e eeuw werd geproduceerd. De sloot met begeleidend hekwerk die ten noorden van het huis heeft gelopen is in de 18e eeuw buiten gebruik geraakt.

Aangezien het gebouw op historische kaarten staat afgebeeld en er geen aanwijzingen zijn gevonden die op een ouder en ander gebruik wijzen, heeft geen vervolgonderzoek plaatsgevonden.